

فرهنگستان علوم و هیات‌های امنا

(گفتگو با دکتر مهدی بهادری نژاد)

در جریان تدارک نخستین شماره از دوره جدید نشریه شریف، فرصت مناسبی دست داد تا با آقای دکتر مهدی بهادری نژاد نشستی داشته باشیم و با توجه به عضویت ایشان در فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران و هم‌چنین در هیأت امنای چندین دانشگاه، نظرشان را در باره نقش و جایگاه هیأت‌های امنا و تأثیر آنها در بهبود روند فعالیت‌های آموزش عالی کشور، چگونگی وظایف و تسهیلات و فعالیت‌های فرهنگستان علوم و هم‌چنین در باره انجمن تازه تأسیس مهندسان مکانیک ایران جويا شویم.

لازم به یادآوری است که ایشان در حال حاضر استاد مهندسی مکانیک دانشگاه صنعتی شریف نیز می‌باشند.

سؤال: آقای دکتر بهادری نژاد، خواهش می‌کنم با توجه به نقش علوم در پیشرفت کشورها و نیاز شدید کشورهای در حال توسعه به تسهیلات و سازمانهای مناسب برای نیل به پیشرفت‌های علمی، بفرمایید که اصولاً فرهنگستان علوم در یک جامعه چه نقشی دارد؟ جایگاهش کجاست؟ ترکیب سازمانی و تسهیلاتی فرهنگستان علوم ایران چگونه است؟ و هم‌چنین کارهای انجام شده و برنامه‌های آتی فرهنگستان چیست؟

● فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران با این اهداف کلی تأسیس شده است: بالابردن سطح علمی و فرهنگی کشور، ارج نهادن به مقام عالم و فعالیت‌های علمی و پژوهشی در کشور و توسعه علوم و فنون و نیل به استقلال اقتصادی. فرهنگستان علوم ابتدا برای گروه‌های علوم انسانی، علوم پایه، علوم مهندسی، علوم کشاورزی و علوم و معارف اسلامی تشکیل شد و اخیراً گروه هنر و معماری هم به مجموعه فرهنگستان علوم اضافه شده است.

ضوابط تأسیس فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۱۳۶۶/۱۰/۵، اساسنامه آن در تاریخ ۱۳۶۷/۹/۳۰ و یک تبصره الحاقی آن در تاریخ ۱۳۶۸/۶/۲۱ به تصویب شورایی عالی انقلاب فرهنگی رسیده و اعضای پیوسته اولیه فرهنگستان نیز در جلسه

مورخ ۱۳۶۹/۳/۱ توسط شورایی عالی انقلاب فرهنگی برگزیده شدند. اولین جلسه مجمع عمومی فرهنگستان بنا به دعوت وزیر محترم فرهنگ و آموزش عالی و با شرکت اعضای پیوسته در تاریخ ۱۳۶۹/۴/۱۴ تشکیل شد و رسماً شروع به کار نمود. سپس مجمع عمومی فرهنگستان در تاریخ ۱۳۶۹/۶/۸ افرادی را به عنوان اعضای پیوسته انتخاب کرد و به گروه‌های قبلی افزود.

فرهنگستان علوم تاکنون توانسته است در مورد تشکیل بسیاری از شاخه‌های تخصصی اقدام کند. مثلاً در گروه مهندسی، حدود ۱۴/ شاخه مهندسی برق، مهندسی مکانیک، مهندسی عمران، مهندسی محیط زیست، مهندسی هسته‌ای و غیره تشکیل شده و اعضای این شاخه‌ها از بین استادان دانشگاهها و پژوهشگران بنام کشور تعیین شده‌اند. اعضای شاخه‌های تخصصی تمامی گروهها، غیر از گروه هنر و معماری، تعیین شده و در گروه هنر و معماری نیز بزودی تعیین خواهند شد و فعالیت خود را شروع خواهند کرد. در واقع بیشتر فعالیت‌های فرهنگستان دقیقاً از طریق شاخه‌های تخصصی انجام می‌شود و امیدوار هستیم که هر یک از این شاخه‌های تخصصی بتوانند وضعیت آموزش و پژوهش در گروهها و شاخه‌های تخصصی مربوطه را به خوبی ارزیابی کنند و برای بهبود شرایط موجود اقدام نمایند.

برنامه دیگری که تاکنون توسط فرهنگستان علوم انجام شده، تشکیل اولین میزگرد در دانشگاه تهران در زمینه گروه علوم انسانی و زیر عنوان «نگرشی علمی در فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی» است. در مورد برگزاری میزگردها و سخنرانی‌های دیگر هم برنامه‌هایی تهیه شده و با دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی مختلف تماس‌هایی در جریان است تا مقدمات برگزاری آنها نیز فراهم شود.

سؤال: با توجه به اینکه جنابعالی عضویت هیأت امنای تعدادی از دانشگاههای کشور را هم به عهده دارید، لطفاً اطلاعات لازم در باره هیأت امنای دانشگاهها و نقش آنها و وظایف و اختیاراتشان و هم‌چنین تأثیر آنها در اصلاح نظام آموزش عالی و پیشبرد مسایل اجرایی، اداری، مالی و برنامه‌ای دانشگاههای کشور را بیان بفرمایید.

● اختیارات و وظایف هیأت‌های امنا در قانون مربوطه صریحاً ذکر شده و چون طبق قانون مزبور، ریاست هیأت امنای تمامی دانشگاهها با وزیر محترم فرهنگ و آموزش عالی است، لذا برای اینکه ایشان بتوانند در جلسات هیأت امنای دانشگاهها شرکت کنند، قرار شد که دانشگاهها به صورت گروهی دارای هیأت امنا باشند. مثلاً تمام دانشگاههای تهران به دو دسته تقسیم شده و به نام دانشگاههای منطقه ۲/ و منطقه ۳/ نامگذاری شدند. مراکز پژوهشی زیر نظر وزارت فرهنگ و آموزش عالی هم مجموعاً به عنوان منطقه یک شناخته شدند. به همین ترتیب

سایر دانشگاههای کشور نیز در گروههای مختلف دسته‌بندی شدند و برای دانشگاههای هر یک از مناطق، یک هیأت امنای تعیین شد.

وظایف هیأت امنای، به طور خلاصه، تسهیل امور مالی و اداری دانشگاههاست و فعلاً رسیدگی به امور مالی و تصویب بودجه و تخصیص اعتبارات دانشگاهها، جزو وظایف هیأت امنای قرار گرفته است. در نتیجه هیأت‌های امنای، ضمن تصویب بودجه دانشگاههای مربوطه، در زمینه پیاده کردن برنامه‌های اداری و مالی دانشگاهها نیز همکاری می‌نمایند. البته امیدوار هستیم که در آینده اختیارات هیأت امنای بیشتر شود و به رؤسای دانشگاهها هم آزادی و اختیارات بیشتری تفویض شود تا با سهولت و سرعت بیشتر بتوانند وظایف خود را انجام دهند.

سؤال: آیا روند واگذاری کار مردم به مردم و کاهش مسؤولیت‌های اجرایی و گرفتاریهای دولت در زمینه‌های کشاورزی، صنعتی و اقتصادی، می‌تواند دانشگاهها و مراکز آموزش عالی کشور را هم در برگیرد و مدیریت واقعی دانشگاهها به هیأت‌های امنای و هیأت‌های علمی هر دانشگاه تفویض شود؟

● در حال حاضر قانون تأسیس هیأت امنای چنین اجازه‌ای را نمی‌دهد؛ ولی به نظر من رییس دانشگاه - صرف‌نظر از مکانیزم انتخاب یا انتصاب - باید برای اداره دانشگاه اختیارات کامل داشته باشد و بتواند با استفاده از بودجه مصوب، و بدون گرفتار شدن در بوروکراسی و مشکلات دیگر، به کار خود پردازد. البته مسلم است که چارچوب‌های کلی وجود خواهد داشت و همکاری و هماهنگی و ارتباط هم برقرار خواهد بود؛ ولی دیگر کسب مجوز برای هر کار و طی مراحل تشریفاتی طولانی، زاید است. رییس دانشگاه باید آزادی عمل داشته باشد و بتواند برای پیشبرد امور دانشگاه، با همکاری هیأت آموزشی، تصمیم بگیرد و برنامه‌های مختلف دانشگاه را اجرا کند. تأسیس هیأت امنای هم یک قدم در این جهت است. حالت ایده آل آن است که وقتی هیأت امنای برنامه و بودجه دانشگاهی را تصویب کرد، رییس دانشگاه بتواند برنامه‌ها را اجرا کند و محتاج اخذ مجوز از سازمانهای مختلف و یا اخذ اعتبار از مراجع دیگر نباشد.

سؤال: آیا تأسیس هیأت‌های امنای مستقل برای دانشگاهها و دادن آزادیها و اختیارات مورد نظر شما به مدیران یا رؤسای دانشگاهها، در نهایت موجب ناهماهنگی نظام آموزش عالی کشور نخواهد شد و استانداردها و سطوح علمی را مخدوش نخواهد کرد؟

● فکر نمی‌کنم چنین شود، چون بالاخره وزارت فرهنگ و آموزش عالی و شورایی انقلاب فرهنگی بر همه دانشگاهها نظارت کلی دارند و تعیین هیأت امنای هم با آنهاست. بنابراین اگر برنامه‌های آنها هماهنگ باشد و مانند زمان حاضر، یک دفتر مرکزی هماهنگی هیأت‌های امنای هم وجود داشته باشد، دیگر چنان وضعی پیش نخواهد

آمد و سیاست و روش تمام دانشگاهها در مورد مثلاً حق‌التدریس و حق‌التحقیق و سایر امور، یکسان خواهد شد.

سؤال: به قرار اطلاع، جنابعالی علاوه بر مشاغل دانشگاهی، در قلمرو مسایل اجتماعی هم فعالیت‌هایی دارید و از جمله ریاست انجمن مهندسان مکانیک ایران به عهده شماست. به علاوه گویا در نظر است که برای تأسیس یا فعال کردن سایر انجمن‌های مشابه نیز اقداماتی صورت گیرد. بنابراین خواهش می‌کنم بفرمایید که اینگونه انجمن‌های تخصصی چه هدفهایی دارند و فایده آنها برای مملکت چیست؟ آیا انجمن‌های مزبور می‌توانند در راه خودکفا شدن، توسعه سریعتر و بازسازی مملکت مفید باشند یا تنها تشکیلات اداری و صنفی خاص هستند که در قلمروهای محدودی فعالیت خواهند داشت؟

● انجمن‌های مورد نظر در واقع انجمن‌های علمی هستند و نه انجمن‌های حرفه‌ای یا صنفی. وظیفه عمده این انجمن‌ها بازآموزی است، یعنی مهندسان ما بعد از فراغت از تحصیل، رابطه علمی و تحقیقاتی‌شان با دانشگاهها و با یکدیگر قطع می‌شود، در حالی که لازم است با روش‌های مناسب از طریق دوره‌های بازآموزی، این ارتباطات محفوظ بماند تا مهندسان کشور از پیشرفت‌های علمی و مهندسی در رشته خودشان آگاه بشوند. در اکثر کشورهای پیشرفته دنیا هم انجمن‌های علمی به تعداد زیاد وجود دارند و معمولاً مجلاتی را منتشر می‌کنند. این مجلات منعکس‌کننده پیشرفت‌های علمی در زمینه‌های تخصصی هستند و همواره فارغ‌التحصیلان دانشگاهها را در جریان فعالیت‌های علمی و تخصصی قرار می‌دهند.

به طور کلی، انجمن‌های علمی در پیشرفت صنعتی کشورهای پیشرفته نقش بسیار بسیار بزرگی داشته‌اند و اگر این انجمن‌های علمی نبودند، کشورهای صنعتی مثل ژاپن، آلمان و آمریکا نمی‌توانستند موقعیت علمی و تکنولوژیک فعلی خود را داشته باشند. ما هم برای پیشرفت صنعت و رسیدن به خود اتکایی در علوم و تکنولوژی، مجبور هستیم که انجمن‌های علمی داشته باشیم و لازم است که اینگونه انجمن‌های علمی تقویت شوند تا بتوانند علاوه بر انتشار مجله تخصصی، جلسات و کنفرانس‌های سالیانه و ماهیانه هم داشته باشند و مهندسان و اعضای انجمن بتوانند دور هم جمع شوند و تبادل نظر کنند و مسایل علمی و تخصصی کشور را حل کنند.

به هر حال، ما هم از حدود چهار سال پیش با عده‌ای از مهندسان مکانیک کشور به فکر افتادیم که برای انعکاس پیشرفت‌های علمی و صنعتی کشور انجمن مهندسان مکانیک ایران را دایر کنیم. بنابراین هیأت مؤسس تشکیل شد و اساسنامه انجمن را تصویب کرد و برای کسب مجوزهای لازم اقدام شد. ابتدا برای شروع به کار انجمن تنها تصویب وزارت فرهنگ و آموزش عالی کافی بود؛ اما بعداً مقرر شد که تأسیس تمامی انجمن‌ها مورد تأیید وزارت کشور هم قرار گیرد. بدین جهت

بالاخره در مردادماه گذشته مجوز انجمن مهندسان مکانیک ایران صادر شد. اما چون طی این مراحل بسیار وقت گیر بود، لذا از طریق فرهنگستان علوم ایران اقداماتی صورت گرفت تا مقررات مربوط به تأسیس انجمن های علمی آسانتر شود و در نهایت شورایی عالی انقلاب فرهنگی تصویب کرد که از این پس برای تأسیس انجمن های علمی، تأیید وزارت خانه های تخصصی مربوطه کافی باشد. بنابراین امیدواریم که سایر انجمن های علمی هم بتوانند با سهولت بیشتر تأسیس و فعال شوند و انجمن مهندسان مکانیک ایران نیز بتواند مجله خود را منتشر کند و مهندسان مکانیک کشور هم نتیجه مطالعات و تحقیقات علمی خود را برای انعکاس در این مجله بفرستند تا از دوباره کاریهای احتمالی جلوگیری شود.

سؤال: در حال حاضر اجرای بسیاری از پروژه های عمرانی کشور موقوف به استفاده از پیمانکاران و مهندسان مشاور خارجی است و در واقع بخش عمده ای از پیشرفت های اقتصادی و اجتماعی مملکت به همکاری متخصصان خارجی، آنهم با هزینه های سنگین، منوط می باشد. آیا انجمن های مورد نظر می توانند علاوه بر انتشار مجله، وظایف وسیعتری را در سطح ملی داشته باشند و بخشی از اینگونه نیازها را برآورده کنند؟

● معمولاً انجمن های علمی، غیرانتفاعی هستند و نمی توانند به طور مستقیم مجری کارهای اجرایی باشند؛ اما چون این انجمن ها از تعدادی افراد دانشگاهی و مدیران صنایع تشکیل می شوند، لذا این افراد و یا شرکت ها می توانند با دریافت اعتبارات خاص، پروژه های تحقیقاتی را به عهده بگیرند و در نتیجه مشکلی از مشکلات موجود را حل کنند.

در مورد رفع نیاز از خارجی ها هم مسلماً باز آموزش مهندسان و ایجاد تماس و جریان تبادل آرا موجب بالا رفتن سطح تخصص های علمی مهندسان داخلی خواهد شد و مآلاً نیاز به خارجی ها را کاهش خواهد داد. اما متأسفانه در حال حاضر مقامات اجرایی راه آسان تر را انتخاب می کنند. آنها می خواهند مسأله ای از مسایل مملکت را حل کنند، آنهم خیلی فوری. بنابراین چون در ایران کسی را نمی شناسند، فوراً به سراغ خارجی ها و معاملات مثلاً Turn Key می روند و بدین ترتیب مسأله خودشان را حل می کنند و دردسری هم نخواهند داشت. در حالی که این طرز فکر به طور کلی غلط است و باید آن را عوض کرد. بدیهی است که در حال حاضر مهندسان ما با تجربیات کم، نمی توانند با یک مؤسسه مهندسی بین المللی با صد سال سابقه کار رقابت کنند؛ ولی اگر به همین مهندسان جوان فرصت بدهیم که کار را شروع کنند و تجربه به دست آورند، مسلماً به تدریج بی نیاز خواهیم شد. به طور مثال راه افتادن بچه با زمین خوردن همراه است و تا بچه زمین نخورد، راه رفتن صحیح را نخواهد آموخت. یا کسی که می خواهد مثلاً قهرمان مسابقات دو و میدانی بشود، باید به او فرصت داد تا تمرین کند و به تدریج مراحل قهرمانی را ببیند. در حالی که روش فعلی ما همانند آن است که بچه

خود را به یک قهرمان می سپاریم تا بچه را بغل کند و بدود و در خط پایان مسابقه می گوئیم بچه ما قهرمان شد!

در واقع راه حل صحیح این مسأله، همان روش سعی و خطاست. ما اگر بخواهیم به عنوان یک کشور، در جهان علمی و صنعتی حضور داشته باشیم و با دیگران رقابت کنیم، باید اجازه بدهیم که مهندسان و دانشمندان در داخل کشور فعالیت کنند. البته اشتباه هم می کنند؛ ولی بالاخره باید یاد بگیریم و نباید از این وضع بترسیم. دولت و مقامات تصمیم گیرنده کشور هم نباید توقع زیاد داشته باشند و نباید برای انجام هرکاری به دنبال راه حل آسان، یعنی مراجعه به خارجی، بروند، بلکه باید اجازه بدهند که خودمان راه رفتن را شروع کنیم. واقعاً مهندسان ما از لحاظ ذکاوت و هوش و همینطور از لحاظ سطوح علمی و برنامه های آموزشی دانشگاهی هیچ کمبودی نسبت به کشورها و جوامع دیگر ندارند و آنچه کم دارند، همین تجربه و فرصت برای تجربه اندوزی است. اگر به آنها فرصت بدهیم، مسلماً آنها هم به راه خواهند افتاد. مثال ساده نیز همین پروژه متروی تهران است که گویا تمام کارهایش را مهندسان ایرانی انجام می دهند، در حالی که قبل از انقلاب می خواستند این پروژه را به فرانسویها یا ژاپنیها واگذار کنند؛ اما بالاخره مدیران ما فرصت دادند و مهندسان خودمان هم همت کردند و این پروژه را به دست گرفتند و با وجود انواع مشکلات اجرایی، کار را پیش می برند. این تجربه، یک تجربه افتخارآمیز است. اگر ما متروسازی را یاد بگیریم، می توانیم در شهرهای دیگر هم مترو بسازیم و حتی به کشورهای دیگر هم کمک کنیم. معنی صحیح اتکای به نفس همین است و نه اینکه درهای کشور را ببندیم تا هیچ علمی وارد کشور نشود. این وضع باعث عقب ماندگی از دنیا و تشدید وابستگی خواهد شد. باید علم را از هر کجا که هست، بگیریم و خودمان تجربه و تمرین کنیم تا ماهر شویم.

مثال دیگر برنامه خاموش کردن چاههای نفت کویت است که آنهم با همت والای متخصصان ایرانی انجام شد. در واقع وظیفه انجمن های علمی همین است که تجربیات و موفقیت های علمی متخصصان را در سطح جامعه منتشر و منعکس کنند تا هم تجارب منتقل شود و هم جامعه اعتماد به نفس پیدا کند و مدیران جامعه هم اطمینان کنند و میدان را برای مهندسان ایرانی باز بگذارند. مثال جالب روش سعی و خطا، مورد کره جنوبی است. این کشور در بیست سال گذشته با همین روش ها توانسته پیشرفت های زیادی داشته باشد. ما می توانیم به الگوی کره جنوبی و هندوستان که با وجود فقر، از نظر درجات علمی پیشرفته است، توجه کنیم و نه اینکه پول نفت را بدهیم و راه حل مسایل کشور را از خارجی ها بخریم. انجمن های علمی باید در حقیقت یک کاتالیست باشند و ضمن اجرای برنامه های بازآموزی مهندسان، دانش و تجربه فنی را هم منتقل کنند و روحیه ملی را برای استقلال و خودکفایی بالا ببرند.